

В. О. ОРЕХОВСЬКИЙ

доктор історичних наук, професор, професор кафедри харчових технологій,
готельно-ресторанного і туристичного сервісу

Чернівецького торговельно-економічного інституту

Державного торговельно-економічного університету (Україна, Чернівці)

e-mail: vadimorehovskij733@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8037-3135>

“ПОДОРОЖІ ЗА ЗНАННЯМИ” ВИХІДЦІВ З УКРАЇНИ ДО ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ ЯК ЗАСІБ ЗАСВОЄННЯ НОВИХ ОСВІТНІХ І КУЛЬТУРНИХ ПРАКТИК (XV–XVII СТ.)

Анотація

Метою дослідження є висвітлення феномену освітньої подорожі як складової навчального процесу в історії українських земель доби Відродження. **Методологія.** У процесі дослідження було обрано шлях домінування принципів і методів пізнання, вибір яких визначався підходами до розкриття теми, поставленими завданнями та специфікою джерел. Було використано принципи історизму та об'єктивності через використання порівняльно-історичного, ретроспективного, історико-хронологічного методів та методу цілісності джерела. В рамках вивчення історії формування українського Ренесансу використані загальнонаукові методи дослідження – такі як індукція та дедукція. Біографічний метод дозволив дослідити головні особливості у взаємодії вітчизняної та європейської культури через призму особистого досвіду видатних представників українського гуманізму. **Наукова новизна.** Проаналізовано освітню компоненту життя Великого князівства Литовського та Королівства Польського (з 1569 року – Речі Посполитої) до складу яких у зазначений період входили деякі українські землі, висвітлено вплив ордену єзуїтів на формування нової парадигми освіти. Доведено, що хоча територія Речі Посполитої і була частиною загальноєвропейського культурного і освітнього просторів, процес поширення нових освітніх форм тут був дещо повільнішим. Це, у свою чергу, сприяло розвитку “цілеспрямованого” освітнього туризму української молоді. **Результати дослідження.** В умовах сьогодення, коли академічна мобільність є не просто однією з головних ознак сучасного глобалізованого світу, але і ресурсом розвитку як окремих індивідів, так і великих соціальних груп, досвід минулого не втратив як свого пізнавального, так і практичного значення. Розвиток науки, технологій, освіти в сучасній Україні (як і в будь якій країні, що бажає належати до “цивілізованого світу”) є неможливим без міграційних процесів, кооперативних зв'язків із представниками інших культур. Саме мобільність, як ознака людини, є необхідною умовою успішного “вписування” індивіда у сучасний світ. І в цьому сенсі, дослідження феномену “подорожей за знаннями” може бути важливим для пошуку шляхів ефективної освітньої політики у майбутньому.

Ключові слова: освітня подорож, навчальний процес, загальноєвропейський культурний процес, Річ Посполита, українські гуманісти, середньовічний університет, єзуїтські колегіуми, братські школи.

“JOURNEYS FOR KNOWLEDGE” OF EXAMINERS FROM UKRAINE TO OF WESTERN EUROPE AS A MEANS OF LEARNING NEW EDUCATIONAL AND CULTURAL PRACTICES (XV–XVII CENTURIES)

Abstract

The purpose of the study is to highlight the phenomenon of educational travel as a component of the educational process in the history of Ukrainian Renaissance lands. **Methodology.** In the research

process, the path of dominance of the principles and methods of knowledge was chosen, the choice of which was determined by the approaches to the disclosure of the topic, the tasks set, and the specifics of the sources. The principles of historicism and objectivity were used through the use of comparative-historical, retrospective, historical-chronological methods and the method of source integrity. As part of the study of the history of the formation of the Ukrainian Renaissance, general scientific research methods are used, such as induction and deduction. The biographical method made it possible to investigate the main features of the interaction of national and European culture through the prism of the personal experience of outstanding representatives of Ukrainian humanism. **Scientific novelty.** The educational component of the life of the Grand Duchy of Lithuania and the Kingdom of Poland (since 1569 – the Polish-Lithuanian Commonwealth), which in the specified period included some Ukrainian lands, is analyzed, the influence of the Jesuit order on the formation of a new paradigm of education is highlighted. It has been proven that although the territory of the Polish-Lithuanian Commonwealth was part of the pan-European cultural and educational space, the process of spreading new educational forms here was somewhat slower. This, in turn, contributed to the development of “targeted” educational tourism for Ukrainian youth. **Research results.** In today’s conditions, when academic mobility is not only one of the main features of the modern globalized world, but also a resource for the development of both individuals and large social groups, the experience of the past has not lost its cognitive and practical significance. The development of science, technology, and education in modern Ukraine (as well as in any country that wants to belong to the “civilized world”) is impossible without migration processes and cooperative ties with representatives of other cultures. It is mobility, as a characteristic of a person, that is a necessary condition for the successful “fitting” of an individual into the modern world. And in this, the study of the phenomenon of “travels for knowledge” can be important for finding ways of effective educational policy in the future.

Key words: educational journey, educational process, pan-European cultural process, Polish-Lithuanian Commonwealth, Ukrainian humanists, medieval university, Jesuit colleges, fraternal schools.

Вступ. Подорожі... Чи можливо уявити собі людську цивілізацію без цього всеохоплюючого бажання побачити нові місця, стати свідком подій, здобути неоцінений досвід. Зрештою, відкриваючи щось нове, незвідане, небачене, людина отримує можливість ідентифікувати власне себе. Вона “відкриває” свій духовний світ носіям інших культур, порівнює власні цінності, традиції, норми, звичаї з аналогічними культурними категоріями “іншої реальності”.

Вже з III століття до нашої ери беруть свій початок перші “безцільні подорожі”, метою яких, було відвідування храмів, архітектурних, історичних та природних пам’яток “Цілеспрямовані” подорожі були пов’язані з комерційними, дипломатичними, науковими та релігійними інтересами. Що ж стосовно подорожей “заради чистого задоволення”, то вони, виникли найпізніше. За словами польського історика літератури Станіслава Буркота, останні стали поширюватися тоді, коли смакові, культурні та інтелектуальні потреби вищих верств суспільства зазнали поступової сублимації, коли вони навчилися цінувати архітектуру, живопис, скульптуру та художню літературу (Камеєска, 2012, р. 8).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед багатьох складових життя українських земель у складі Великого князівства Литовського та Королівства Польського XV-XVII ст. освітня компонента не належить до найбільш досліджуваних. Значну роль у цьому відігравали радянські стереотипи, що взагалі відкидали можливість будь-якого прогресу України литовсько-польської доби.

Ситуація змінюється в останньому десятилітті XX ст, коли спалах українського відродження посилює інтерес до маловідомих сторінок нашої історії. Значимою у цьому плані є праця відомого українського історика В. Микитася “Давньоукраїнські студенти і професори” (1994). Відмічаючи, що школи на Україні “...існували навіть у найтяжчі періоди її існування й досягли високого рівня під кінець XVI – у першій половині XVII ст...”, автор в той же час зазначає: “Однак, вищу освіту юнаки здобували набагато раніше у багатьох західноєвропейських університетах

і академіях, де ставали магістрами і докторами наук, професорами, деканами і ректорами” (там само, с. 281).

За останнє десятиліття українська історіографія суттєво збагатилася працями з історії “освітніх подорожей”. З подібних досліджень варто відмітити роботи Н. Бовсунівської (2023), І. Костенко (2017), В. Литвинова (2018), В. Онопрієнко & В. Ткаченко В.В. (2010), О. Щелкунової (2019) та інших.

Метою статті є висвітлення історичних віх та основних напрямків освітніх подорожей вихідців з українських земель у XV–XVII ст.

Для досягнення мети передбачено розв’язати такі **завдання**: оцінити освітній стан українських земель у складі Великого князівства Литовського та Королівства Польського; охарактеризувати основні напрямки “подорожей за знаннями” вихідців з України; висвітити персоналії найбільш видатних особистостей, що сприяли формуванню ренесансного світогляду; здійснити оцінку результатів їх діяльності.

Методи та методологія проведення дослідження. Методологічною основою дослідження обрані принципи системності (розглядати кожен соціальну групу, простежити внутрішні і зовнішні зв’язки), об’єктивності (можливість критично осмислити окремі упереджені положення), історизму (простежити історію “освітніх подорожей” наших співвітчизників у XV–XVII ст.), комплексності (дослідити й проаналізувати різні об’єктивні й суб’єктивні фактори, які впливали на становлення нової освітньої парадигми). Для їх реалізації використані проблемно-хронологічний, порівняно-історичний, структурно-логічний і системний методи. Дослідницький інструментарій включає сукупність загальнонаукових і спеціальних методів дослідження. Із загальнонаукових методів найбільш вживані – дедуктивний, індуктивний, аналізу і синтезу, моделювання.

Виклад та обговорення основного матеріалу дослідження. Початковим ступенем освіти у XV–XVII ст. була освіта домашня. Надалі, шлях, для бажаючих опанувати “висоти науки”, лежав до початкових, парафіяльних шкіл при православних монастирях і церквах. Однак, рівень викладання в них досить часто не відповідав вимогам часу (Онопрієнко, Ткаченко, 2010, с. 42).

Внаслідок Укладання Люблінської унії і утворення Речі Посполитої в другій половині XVI ст. в Україні почали створюватися єзуїтські колегіуми. Хоча і з самого початку єзуїти вважали головним саме місіонерську діяльність, в той же час, вони швидко помітили важливість виховання молоді. Діяльність у цій сфері мала на меті сприяти оновленню католицької церкви та зміцненню верховенства папства. Взявшись за навчання мирянської молоді, єзуїти впливали не тільки на учнів, а також на їхніх батьків чи опікунів. Методика навчання у колегіумах Товариства Ісуса була заснований на моделі паризьких університетських колегіумів і проголошуючи своїм ідеалом вчену та красномовну побожність (*sapiens et eloquens pietas*), мала міждержавний характер. Водночас єзуїтам довелося пристосовувати форму і зміст навчання відповідно очікуванням місцевих еліт, які завдяки своєму соціально-економічному та політичному впливу сприяли розвитку релігійних інституцій (Mariani, 2017, р. 11–12).

Єзуїти створили наступну систему класів: від найнижчого (*infima*) та подальших ступенів граматики до класу поетики та риторики. Кульмінацією навчального процесу в єзуїтському колегіумі, де Цицерона вважали взірцем оратора, була риторика. Єзуїти встановили робочі дні для студентів і викладачів протягом навчального року та взяли за систему закріплення знань. Вони базували свою освіту на вивченні латини, у меншому обсязі молодь опановувала грецьку мову та грецьку літературу. В колегіумах Товариства Ісуса організовували декламації і промови, а також створили

шкільний театр. Опікуючись фізичним та психічним здоров'я молоді, тут будували ігрові майданчики. Студенти вчилися фехтуванню, їзди верхи, плаванню та танцям. Єзуїти також подбали про те, щоб діти, які перебували під їх опікою, були добре нагодовані (Sprutta, 2010, p. 28).

Останнім і найвищим щаблем у навчанні була подорож до Європи, що мала на меті завершення “навчального туру” та набуття практичних умінь. Освітні заклади могли розміщуватися в межах декілька десятків кілометрів, наприклад, Львів, Перемишль, Луцьк, Краків (Бовсунівська, 2023, с. 7–8).

Сам термін “університет” слугував на початку для позначення скоріше корпоративного об'єднання, а не центру навчання. Паризький університет, модель організації якого слугувала взірцем для інших університетів, на практиці був об'єднанням магістрів і студентів. У XII ст. особливо відомою була кафедральна школа Нотр-Дам, студентами якої була молодь з усіх кінців Європи ((Цебрій & Назаренко, 2021, с. 43).

Бути студентом було вигідно, оскільки останні звільнялися від військової, сторожової, вартової повинностей, а також не сплачували податки місту. Так, Болонська юридична колегія отримала від муніципалітету дозвіл, за яким школярі-юристи урівнювалися в правах із лицарями і навіть позашлюбні діти цих школярів ставали законними. У Кельні дозволявся безакцизний продаж пива студентам (там само, 2021, с. 55).

Перші університети було відкрито в Болоньї (1088), Оксфорді (1168), Кембриджі (1209), Парижі (1253), Празі (1348) та в інших містах Європи. Університети мали самоврядування, користувалися вони, також, і певною автономією по відношенню до церкви, феодалів та органів міського врядування (Мирончук, 2013, с. 29).

Хоча територія Речі Посполитої і була частиною загальноєвропейського культурного і освітнього просторів, процес поширення університетів тут був дещо повільнішим. Перший університет – Краківський (1364) – довго був єдиним центром вищої освіти у країні, що мав право надавати ступені магістрів та докторів (Посохова, 2011, с. 26–27).

Наприкінці XIV ст. розпочинається процес пожвавлення культурного життя в Україні. Все більше міцніють зв'язки із країнами Західної Європи. Однак спочатку європейські культурні віяння носили досить спорадичний характер. Лише від середини XV ст. ренесансні тенденції активно проникають у різні царини української культури. Особливо помітно це на теренах Руського воєводства, що на думку польських дослідників у перш. пол. XVI ст. дало Польщі більше культурних діячів, ніж будь-яке інше, суто польське (Литвинов, 2018, с. 64).

Польща стала для українців своєрідним “вікном на Захід”. У XV–XVI ст. в університетських стінах Краківському університеті одержали освіту більше 800 українців; українцями були 13 професорів цього університету. Чимало українських студентів навчалися в університетах, Парижа, Болоньї, Падуї, Праги, Аррасу тощо. (Костенко, 2017, с.30). Найдавніше згадка, де вказано на українську приналежність у сучасній транскрипції відноситься до 1660 р. Так, у списках Падуанського університету саме тоді вперше зустрічається “Йозеф Данило Дзик, катедральний вікарій Луцький, національність – українець, Київський дистрикт” (Громницька, 2013, с. 138).

Чимало українських студентів здобули освіту в англійських університетах. Так, в Оксфорді навчалися діти українського шляхтича Немирича, Кембридж закінчив майбутній архімандрит Києво-Печерського монастиря, богослов, філософ, історик Інокентій Гізель (1600-1683). Про кількість української молоді за кордоном свідчить той факт, що при університеті у Празі, закладеному королевою Ядвігою

у 1397 р. , спеціально для вихідців з України було відкрито гуртожиток. Однак, більшість українців навчалися у територіально близьких німецьких університетах: Гейдельберзькому, Лейпцігському, Гьотінгенському, Стразбурзькому, Віттенберзькому та Грейельдвальдському (Костенко, 2017, с.30).

Багато українців здобували освіту в Угорщині, ще більше – у Відні, а у найстарішому університеті Шотландії – Університеті Сент-Ендрюса Осип Федорович Звирака з Полтави. Багато представників української інтелектуальної еліти не обмежувались навчанням лише в одному освітньому закладі. Так, ієромонах Купріян здобував освіту в університетах Падуї і Венеції, український мовознавець, автор латиномовної “Граматики словенської” (1643), Іван Петрович Ужевич навчався у Краківському та Паризькому університетах, Мелетій Смотрицький (1577–1633), письменник і мовознавець, автор “Граматики слов’янської” (1619) був студентом у Лейпцигу, Віттенберзі та Нюрнберзі, український магнат, державний діяч і дипломат доби Хмельниччини Юрій Немирич (1612–1659) – в Лейдені, Оксфорді й Парижі (там само, с.30-31.) За словами українського письменника та вченого М. Брика: “Всі ці подорожі Немирича... дали, йому змогу не тільки поглибити свої знання, але пізнати також тодішню економіку, політику, воєнне діло і міжнародні зв’язки дипломатії” (Брик, 1974, с. 21).

Цікаво, що результатом цих подорожей стала книжка “Роздуми про війну з московитами”, до написання якої 20-річного юнака спонукали події, що передували Смоленській війні між Московською державою та Річчю Посполитою (1632-1634). Скориставшись періодом безкоролів’я у Польщі, Москва порушила договір про перемир’я та обложила Смоленськ. Початок своєї праці Немирич розпочинає зі слів: “Вже не вперше брязкає зброєю Мосх. При цьому, почуваячись не дуже певним і безгрішним, він поспішно шукає допомоги в союзників”. Далі він продовжує: “В очікуванні нових потрясінь ми починаємо, нарешті, зважувати свої можливості, готувати зброю, збираємо військо для відсічі” (Юрій Немирич, 2014, с.7). У своїй праці, на основі аналізу досвіду воєн від античності до XVII ст., Юрій Немирич дає практичні поради по веденню бойових дій, вказуючи на сильні та слабкі сторони ворога.

Заслуговує на увагу те, що багато вихідців із України після навчання в європейських університетах, залишалися на теренах кран Західної Європи, продовжуючи там свою діяльність. У цьому плані, видатну роль у розвитку польської, італійської літератур відіграли Юрій Дрогобич (1450–1494) Павло Русин (1474–1517) і Станіслав Ореховський (1513-1566) (Щелкунова, 2019, с. 117).

Юрій Дрогобич народився в західноукраїнському місті Дрогобичі. Початкову освіту він здобув у Дрогобичі і Львові. З кінця 1468, або початку 1469 р. він вже студент Краківського університету, у 1470 р. Юрій став бакалавром, а 1473 р. – магістром. Незабаром він перейшов до Болонського університету, де не пізніше 1478 р. отримав ступінь доктора “вільних мистецтв”, а близько 1482 р. – доктора медицини (Ісаєвич, 2014, с. 490–492). Останні роки життя Юрія Дрогобича (1487–1494) пов’язані із Краківським університетом, де він продовжує читати лекції з медицини та астрономії. Документ, датований 24 серпня 1492 р. свідчить про те, що Юрій Дрогобич був удостоєний титулу королівського лікаря при дворі польського короля (Гайдук, 202, с. 58).

Павло Русин народився у містечко Кросна (неподалік Перемишля). Навчався у Краківському та Грейсвальдському університетах (Щелкунова, 2019, с.121). У 1506 році стає магістром вільних мистецтв у Краківській академії. Як і більшість гуманістів, Павло Русин відстоював ренесансну ідею про те, що людина здатна

досягти своєрідного земного безсмертя (богоподібності) завдяки своїм зусиллям та доброчесності (Середа, 2005, с. 245–246).

Станіслав Оріховський, визначний українсько-польський гуманіст, філософ, релігійний історик, полеміст. Початкову освіту здобув у Перемишлі. У 1526–1528 рр. навчався у Краківському університеті, в 1528–1531 – у Віденському, Віттенберзькому, Падуанському, Болонському, Римському, а також вдосконалював свої знання у Венеції. Найзначнішими його творами вважають дві промови “Про турецьку загрозу” (1543, 1544), де автор звертає увагу на загрозу турецької експансії та закликає європейців згуртуватися та дати відсіч османському султану (Астаф’єв, 2013, с. 38).

Для української інтелектуальної традиції велике значення мав теологічний трактат Станіслава Оріховського “Хрещення русинів” (1544). Твір було присвячено питанню “перехрещування” православних у випадку прийняття останніми католицизму. Автор трактату вважав, що православне хрещення нічим не відрізняється від католицького, оскільки православні є частиною християнської церкви (Вирський, 2013, с. 102). Звичайно, частина української еліти орієнтувалася на західноєвропейську культуру, біло їй немало таких, хто виступав ініціатором утворення шкіл церковних, які б не поступалися кращим європейським зразкам. Одним з таких меценатів був князь Костянтин Острозький. (Онопрієнко & Ткаченко, 2010, с. 42).

Ініціатива князя Острозького знайшла продовжувачів. Особливо значна роль у розвитку освіти належала братствам. У 1586 р. була заснована Львівська братська школа (вона дістала благословення двох патріархів – Антіохійського, Йоакима V, та Константинопольського, Єремії II Траноса, а польський король підтвердив її існування у 1592 р.). У 1589 отримала підтверджувальну грамоту короля Сигізмунда III Віленська братська школа, Київська братська школа була заснована у 1615 р., Луцька школа отримала королівські привілеї у 1619 р, а через рік – патріарше благословення (Шевченко, 2001, с. 150).

Розпочиналася нова доба в історії українських земель, що була пов’язана із народженням та діяльністю нових могутніх освітньо-наукових центрів, доба Києво-Могилянської академії

Висновки та перспективи подальшого дослідження. “Подорожі за знаннями” вихідців з українських земель, що входили у зазначений час до складу Великого князівства Литовського та Королівства Польського (з 1569 року – Речі Посполитої) стали одною з новітніх форм освіти. Подорожуючи іноземними країнами та здобуваючи освіту у європейських університетах, українська молодь значно розширювала свої освітні горизонти, накопичувала нові знання і, що важливо, зіставляла власне “credo” по відношенню до системи цінностей, переконань та вірувань інших культур. Українці не тільки засвоювали цю “ренесансну реальність”, вони також інтерпретували нові ідеї. І ця інтерпретація не була позбавлена індивідуального, своєрідного почерку. Постаті українських гуманістів стали невід’ємним елементом системи “Respublica litteria” (“Республіка вчених”) – системи, що стала основою сучасно наукової спільноти.

ЛІТЕРАТУРА

- Астаф’єв, О. (2013). Станіслав Оріховський як гуманіст і реформатор. *Дивослово*, 12, 38–40.
- Бовсунівська, Н. М. (2023). Освітні подорожі як феномен ранньомодерної доби (на прикладі історії навчання за кордоном нащадків польських шляхетських родів

- Правобережної України в XVI–XVIII ст.). *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки*, 2(113), 6–27.
- Брик, М. (1974). *Юрій Немирич на тлі історії України*. Канадське Товариство Приятелів України.
- Вандишев, В. М. (2016). *Трансформація світогляду в добу Відродження і Реформації (з автентичними текстами праць Юрія Дрогобича в українському перекладі): навчальний посібник*. Кондор.
- Вирський, Д. (2013). *Станіслав Ореховський-Роксолан: життя і пам'ять*. Інститут історії України НАН України.
- Гайдук, В. (2023). Науковий наслідок професора мистецтв та медицини Юрія Михайловича Дрогобича Руси – з турботою про людський рід. *Світогляд*, 5(103), 56–59.
- Громницька, І. (2013). Зміст освіти в Падуанському університеті. *Історія університетської освіти : виникнення, становлення, розвиток. Студентський історико-педагогічний альманах*, 2, 136–138.
- Ісаєвич, Я. (2014). Юрій з Дрогобича. *Українське небо. Студії над історією астрономії в Україні: збірник наукових праць*, 490–507.
- Костенко, І. В. (2017). Роль навчальних закладів України у становленні європейських стандартів освіти (XVI – XVIII ст.). *Часопис Київського університету права*, 1, 30–33.
- Литвинов, В. (2018). Про ренесансний гуманізм в Україні (XV–XVII ст.). *Світогляд*, 6(74), 62–71.
- Микитась, В. (1994). *Давньоукраїнські студенти і професори*. Абрис.
- Мирончук, Н. М. (2013). Організація та зміст навчання студентів у середньовічних університетах. *Історія університетської освіти : виникнення, становлення, розвиток. Студентський історико-педагогічний альманах*, 2, 28–33.
- Онопрієнко, В. І. & Ткаченко В. В. (2010). Розвиток науки в Україні у до інституційний період. *Гілея: науковий вісник*, 36, 29–52.
- Середа, О. Л. (2005). Педагогічний спадок Павла Русина з Кросна в світлі гуманістичних ідей епохи українського Відродження. *Педагогічні науки: збірник наукових праць*, 40, 244–248.
- Цебрій, І. & Назаренко, Н. (2021). *Духовне життя країн Західної Європи в епоху Середньовіччя та раннього Просвітництва: монографія*. ЛНУ, видавництво “Формат+”.
- https://shron1.chtyvo.org.ua/Tsebrii_Iryna/Dukhovne_zhyttia_krain_Zakhidnoi_Yevropy_v_epokhu_Serednovichchia_ta_rannoho_Prosvitnytstva.pdf
- Шевченко, І. (2001). *Україна між Сходом і Заходом. Нариси з історії культури до початку XVIII століття*. Інститут Історії Церкви Львівської Богословської Академії.
- Щелкунова, О. С. (2019). Європейський контекст української ренесансної літератури. *Літературознавчі студії*. 56 (2), 116–122.
- Юрій Немирич (2014). *Роздуми про війну з московитами*. ВД “Академперіодика”. Упоряд. В. Д. Литвинов.
- Kamecka, M. (2012). *“Do cudzych krajów”. Edukacyjne podróże szlachty polskiej do Francji w epoce saskiej*. Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku .
- https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/12905/1/M_Kamecka_Do_cudzych_krajow.pdf

- Mariani, A. (2017). Inwentarze kolegiów jezuickich jako źródło do badań nad szkolnictwem staropolskim. *Společné i kulturové uwarunkowania edukacji Rzeczypospolitej XVI–XVIII wieku. Materiały z badań, część pierwsza*, Warszawa, 11–42.
https://pth.net.pl/uploads/IRP_Raport_1.pdf
- Sprutta, J. (2010). Edukacja klas niższych w jezuickich kolegiach Rzeczypospolitej od XVI do XVIII wieku. *Nauczyciel i Szkoła*, 3, 27–46.
https://www.academia.edu/41976877/Edukacja_klas_ni%C5%BCszych_w_jezuickich_kolegiach_Rzeczypospolitej_od_XVI_do_XVIII_wieku

REFERENCES

- Astafiev, O. (2013). Stanislav Orikhovskiy yak humanist i reformator. *Dyvoslovo*, 12, 38–40.
- Bovsunivska, N. M. (2023). Osvitni podorozhi yak fenomen rannomodernoi doby (na prykladi istorii navchannia za kordonom nashchadkiv polskykh shliakhetskykh rodiv Pravoberezhnoi Ukrainy v XVI–XVIII st.). *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka. Pedahohichni nauky*, 2(113), 6–27.
- Bryk, M. (1974). *Yurii Nemyrych na tli istorii Ukrainy*. Kanadske Tovarystvo Pryiateliv Ukrainy.
- Vandyshev, V. M. (2016). *Transformatsiia svitohliadu v dobu Vidrozhennia i Reformatsii (z avtentychnymy tekstamy prats Yuriiia Drohobycha v ukrainskomu perekladi): navchalnyi posibnyk*. Kondor.
- Vyrskiy, D. (2013). *Stanislav Orikhovskiy-Roksolan: zhyttia i pamiat*. Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy.
- Haiduk, V. (2023). Naukovyi naslidok profesora mystetstv ta medytsyny Yuriiia Mykhailovycha Drohobycha Rusy – z turbotoiu pro liudskiy rid. *Svitohliad*, 5(103), 56–59.
- Hromnytska, I. (2013). Zmist osvity v Paduanskomu universyteti. *Istoriia universytetskoi osvity : vynyknennia, stanovlennia, rozvytok. Studentskyi istoryko-pedahohichniy almanakh*, 2, 136–138.
- Isaievych, Ya. (2014). Yurii z Drohobycha. Ukrainske nebo. *Studii nad istoriiei astronomii v Ukraini: zbirnyk naukovykh prats*, 490–507.
- Kostenko, I. V. (2017). Rol navchalnykh zakladiv Ukrainy u stanovlenni yevropeyskykh standartiv osvity (XVI – XVIII st.). *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*, 1, 30–33.
- Lytvynov, V. (2018). Pro renesansnyi humanizm v Ukraina (XV– XVII st.) *Svitohliad*, 6(74), 62–71.
- Mykytas, V. (1994). *Davnoukrainski studenty i profesory*. Kyiv: Abrys.
- Myronchuk, N. M. (2013). Orhanizatsiia ta zmist navchannia studentiv u serednovichnykh universytetakh. *Istoriia universytetskoi osvity : vynyknennia, stanovlennia, rozvytok. Studentskyi istoryko-pedahohichniy almanakh*, 2, 28–33.
- Onopriienko, V. I. & Tkachenko V. V. (2010). Rozvytok nauky v Ukraini u do instytutsiinyi period. *Hileia: naukovyi visnyk*, 36, 29–52.
- Sereda, O. L. (2005). Pedahohichniy spadok Pavla Rusyna z Krosna v svitli humanistychnykh idei epokhy ukrainskoho Vidrozhennia. *Pedahohichni nauky: zbirnyk naukovykh prats*, 40, 244–248.
- Tsebrii, I. & Nazarenko, N. (2021). *Dukhovne zhyttia krain Zakhidnoi Yevropy v epokhu Serednovichchia ta rannoho Prosvitnytstva: monohrafiia*. Starobilsk-Poltava, LNU, vydavnytstvo “Format+”.

https://shron1.chtyvo.org.ua/Tsebrii_Iryna/Dukhovne_zhyttia_krain_Zakhidnoi_Yevropy_v_epokhu_Serednovichchia_ta_rannoho_Prosvitnytstva.pdf

- Shevchenko, I. (2001). *Ukraina mizh Skhodom i Zakhodom. Narysy z istorii kultury do pochatku XVIII stolittia*. Lviv: Instytut Istorii Tserkvy Lvivskoi Bohoslovskoi Akademii.
- Shchelkunova, O. S. (2019). Yevropeyskyi kontekst ukrainskoi renesansnoi literatury. *Literaturoznavchi studii*. 56(2), 116–122.
- Yurii Nemyrych (2014). *Rozdumy pro viinu z moskovytamy*. VD “Akademperiodyka”. Uporiad. V. D. Lytvynov.
- Kamecka, M. (2012). “Do cudzych krajów”. *Edukacyjne podróże szlachty polskiej do Francji w epoce saskiej*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku.
- https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/12905/1/M_Kamecka_Do_cudzych_krajow.pdf
- Mariani, A. (2017). Inwentarze kolegiów jezuickich jako źródło do badań nad szkolnictwem staropolskim. *Spoleczne i kulturowe uwarunkowania edukacji Rzeczypospolitej XVI–XVIII wieku. Materiały z badań, część pierwsza*, Warszawa , 11–42.
- https://pth.net.pl/uploads/IRP_Raport_1.pdf
- Sprutta, J. (2010). Edukacja klas niższych w jezuickich kolegiach Rzeczypospolitej od XVI do XVIII wieku. *Nauczyciel i Szkoła*, 3, 27–46.
- https://www.academia.edu/41976877/Edukacja_klas_ni%C5%BCszych_w_jezuickich_kolegiach_Rzeczypospolitej_od_XVI_do_XVIII_wieku